

Posudek oponenta diplomové práce

Jan Krajc - *Modern Theories of the Mind and Spinoza's Legacy*

Deklarovaným cílem předložené diplomové práce je „to thoroughly investigate Daniele Dennett's account of consciousness“ se zaměřením „on the latest version of his account as described in his book *From Bacteria to Bach and Back*“ (s. 7), třebaže podle skutečného obsahu práce by bylo zajisté přesnější říci, že záměrem Jana Krajce bylo spíše pokusit se obhájit jeden význačný aspekt Dennettovy fyzikalistické koncepce vědomí, jak je podána v uvedené knize, proti určité specifické námitce inspirované myšlením S. Freuda, a to za pomoci spinozovsky inspirované koncepce panpsychismu.

V rozsáhlé *Kapitole I* („The User Illusion“) autor nejprve uvádí čtenáře do Dennettovy kritiky intuicionistických, mysticistních a subjektivistických přístupů k fenoménu vědomí a představuje Dennettovu objektivistickou variantu na bázi radikální fyzikalistické redukce vědomí na funkce a procesy mozku, jíž dominuje pojetí mysli, resp. myšlení (potažmo vědomí) jakožto nástroje vyskytnuvšího se historicky v kontextu určitých variant teorií biologické i kulturní evoluce. V následujících oddílech téže kapitoly poté autor uvádí na scénu klíčové pojmy, kategorie a rozlišení, s jejichž pomocí Dennett svoji komplexní koncepci vědomí rozpracovává; jde zejména o instituci tzv. ne-inteligentního tvůrce (Non-Intelligent Designer) a tzv. volných odůvodnění (free-floating rationales), o dualitu kompetence a porozumění (competence and comprehension) a o s ní úzce související dualitu designu „shora“ a „zdola“ (Top-Down and Bottom-Up Design). V závěrečných oddílech stále ještě téže kapitoly uvádí autor na scénu zásadní kritiku fyzikalismu, jak ji formulovali T. Nagel a D. Chalmers, a seznamuje čtenáře se základními způsoby, jimiž se Dennett snaží této kritice čelit. To dává autorovi příležitost představit další Dennettův klíčový pojem, totiž pojem memu, a Dennettovo pojetí jazyka jako význačného memu, jehož přenos v rámci kulturní evoluce otevřel přechod od kompetence v užívání jazyka k porozumění tomuto užívání, a tím podle Dennetta i ke konstituci tzv. uživatelského rozhraní (User-Interface), v jehož rámci se mluvčí iluzorně koncipují jako „já“ či subjekty disponující prožívanými zkušenostmi. O poznání méně rozsáhlou *Kapitolou II* otevírá autor podáním Dennettovy diagnózy konstituce právě uvedených iluzí, jíž dominuje Dennettova kritika některých význačných aspektů kartesiánského dualismu. Po poněkud sporé diskusi shledává autor Dennettovu ústřední odpověď na námitky uvedených „subjektivistických“ kritiků za uspokojuvou, namísto nich ovšem přichází s vlastní námitkou, jež má podle všeho jít stejným směrem: tato námitka je vystavěna na Freudově koncepci tzv. (pohříchu v práci zcela nevysvětleného) dynamického nevědomí, resp. neurózy jakožto specifického symptomu tohoto typu nevědomí při díle. Autor má za to, že jakkoli se Dennett pokusil nepopiratelný fenomén nevědomí resp. neuvědomování si do své koncepce integrovat, učinil tak pouze tím, že (nakolik jsem věci porozuměl) doménu kompetencí bez porozumění chápe jako koextenzivní s doménou nevědomí či neuvědomění, což ovšem podle autora odpovídá pouze freudovskému tzv. popisnému či deskriptivnímu nevědomí, přičemž je to ale (opět nakolik jsem věci porozuměl) právě „neurózová“ realizace dynamického nevědomí, jež nějakým způsobem otevírá prostor pro realistické, a nikoli pouze iluzionistické pojetí nagelovského „jaké to je být sebou“. V závěrečné *Kapitole III* (jež je ovšem v práci nedopatřením označena opět jako *Kapitola II*) se pak autor snaží představit způsob, jímž by snad bylo možné právě formulované námitce čelit, a to za pomoci Spinozovy, popř. spinozistické panpsychistické koncepce. Půdu si připravuje tím, že

prostřednictvím článků dvou současných interpretů (G. Lloyd, W. Veit) ustavuje tři oblasti údajných podstatných podobností mezi Spinozovým a Dennettovým myšlenkovým rámcem v oblasti filosofie mysli (příčemž ovšem dvě ze tří takto vykázaných oblastí následně sám zpochybní). Na tomto základu se posléze snaží představit způsob, jímž by Spinozův panpsychismus snad mohl dopomoci k obhajobě Dennettovy fyzikalistické koncepce mysli proti výše zformulované freudovské námitce.

Pokud jde o čistě formální aspekty, lze předloženou práci považovat za solidní. Jak v seznamu použité literatury, tak v poznámkovém aparátu lze sice nalézt nějaké neuniformity a další nedostatky (např. kapitálky u S. Nadlera na s. 68, absence odkazu u parafráze pozice W. Veita na s. 48-49, atd.; zavádějící označení *Kapitoly III* již bylo zmíněno), ale vcelku text splňuje zavedené standardy. Jazyková úroveň textu je uspokojivá (nakolik to mohu posoudit jako nerodilý mluvčí angličtiny), i když se autor nevyhnul četným překlepům a (alespoň pro mne) neobratným formulacím, které místy nemálo ztěžovaly porozumění textu. Pokud jde o stylistiku, konstatuji určitou rozvláčnost v některých pasážích, jež pro čtenáře ostře kontrastuje s velmi povšechným a překotným podáním některých motivů – pohříchu i některých z těch, jež jsou z hlediska výstavby a rozpracování vlastní teze práce nejpodstatnější.

Pokud jde ovšem o skladbu a členění práce, stejně jako o rozpracování většiny klíčových obsahových momentů, shledávám předložený text v mnoha ohledech velmi neuspokojivým. Svě hlavní námitky shrnuji v následujících bodech.

(1) Název práce neuspokojivě postihuje její skutečný obsah. Titul slibuje představení moderních teorií (*sic*) mysli, ve skutečnosti je však čtenář seznámen pouze s jednou, navíc velmi radikální takovou teorií (letmé rozpracování námitek Nagela a Chalmerse lze za představení alternativních teorií mysli považovat stěží, zastánci současných panpsychistických koncepcí jsou pak zmíněni pouze výčtem v poznámce pod čarou). Chápu, že je to zřejmě dáno změnou přístupu, již autor naznačuje v poděkování na s. 2, avšak diskrepance výsledného tvaru oproti původnímu zadání je podle mého názoru mimo rámec únosnosti.

(2) Text obsahuje hned několik rozsáhlých pasáží, jež lze s ohledem na rozvržení, cíle a dialektiku argumentace práce označit za zcela redundantní či nepatřičné. Mám na mysli především (i) pasáž s. 21, odst. 4 – 25, odst. 1, která rozvíjí aspekty teorie biologické evoluce, které se v následných vyvozeních vůbec neprojeví (kdyby byly vyškrtnuty, argumentační linie by zůstala zcela netknuta); a (ii) valnou část *Kapitoly III*, v níž se autor za pomoci výše uvedených interpretů snaží ustavit relevantní paralely mezi filosofií mysli u Spinozy a Dennetta, přičemž ovšem (což považuji za velmi znepokojivé) dvě ze tří představených paralel vzápětí sám přinejmenším zpochybní a poslední paralela, kterou autor uzná jako přijatelnou (Spinozovo údajné odmítnutí konceptu „kartesiánského divadla“), nehraje v jeho následném návrhu, jak využít spinozovské motivy při obhajobě Dennetta proti freudovské námitce, vůbec žádnou roli (nakolik dohlížím). (Neodpustím si v této souvislosti poznámku, že argumentaci uvedených dvou interpretů (ovšem v podání Jana Krajce) pro to, že by dennettovská dualita kompetence-porozumění a dennettovské postulování „volných odůvodnění“ byly nějak přítomny ve Spinozově myšlení, považuji za zcela nekonkluzivní a za hrubě zkreslující povahu Spinozova myšlení; chápu, že to je primárně námitka proti oněm interpretům, a nikoli proti Janu Krajcovi, zároveň mám ale za to, že autor diplomové práce je zodpovědný za to, které autory si volí na podporu svých stanovisek, popř. jak prezentuje jejich argumentaci.) Navíc kdyby právě označené

pasáže, jež podle mého názoru měly být z práce vypuštěny, skutečně chyběly, sestávala by se celá poslední kapitola z pouhých 5 stran (a tří řádků navíc) textu!

3) To mě přivádí k problému pochybného základního členění textu. *Kapitola I* zabírá prakticky polovinu práce a zahrnuje jak expozici Dennettova stanoviska, tak podání (ovšem dosti rudimentární) Nagelovy a Chalmersovy kritiky, a rovněž Dennettovu odpověď na tuto kritiku. *Kapitola II*, čítající pouhých 9(!) stran, pak podle mého názoru neorganicky obsahuje jednak Dennettovu diagnózu „iluze uživatelského rozhraní“, jednak formulaci autorovy vlastní freudovské námitky. Nenabízelo by se spíše věnovat první kapitole expozici Dennettova vlastního stanoviska, další kapitole kritice plus Dennettově odpovědi (či odpovědím) a jeho diagnóze motivů pro (*ex hypothesi* neoprávněnou) kritiku, další kapitole pak formulaci autorovy vlastní freudovské námitky a poslední kapitole formulaci možné spinozovské panpsychistické podpory Dennettovy pozice proti freudovské námitce? Ve světle tohoto návrhu ovšem zvláště vyniká fakt, že pomyslnou třetí a čtvrtou kapitolu by po vypuštění irelevantních a redundantních linií tvořilo pět (s. 42-46), resp. šest (s. 58-63) stran.

(4) Korolárem řečeného je, že klíčové části, jež by podle mého názoru bývaly měly tvořit jádro práce (jednak formulace a rozpracování autorovy freudovské námitky, jednak formulace a rozpracování autorova návrhu na spinozovskou panpsychistickou obranu Dennetta proti freudovské námitce) jsou pouze načrtnuty a jejich podání a rozpracování podle mého názoru sotva splňuje standardy diplomové práce na ÚFaR.

(5) I po čistě věcně argumentační stránce mi autorův návrh spinozistické obrany Dennetta zůstává na základě předloženého textu nesrozumitelný, popř. nepřijatelný. Zformuloval jsem si pro sebe celou baterii partikulárních námitek proti jednotlivým krokům autorových úvah, ale ty zde uvádět nebudu (v případě konání obhajoby je rád přednesu). Mohu ovšem formulovat obecnou systematickou námitku: Spinozova verze panpsychismu je založena ve velmi specifické ontologii a kosmologii, jež je (nakolik dohlížím) sotva slučitelná s (implicitní) ontologií a kosmologií Dennettovou. Je potom otázka, zda by Dennett o spinozovskou podporu své pozice tvář v tvář autorově freudovské námitce vlastně vůbec stál, resp. zda by si ji mohl s ohledem na interní konzistenci svého stanoviska dovolit.

Jan Krajc ve své práci nepochybně ukazuje výzkumný potenciál, který by při náležitém soustředění mohl přinést zajímavé výsledky. Ve světle výše uvedeného se nicméně přikláním k tomu, **nedoporučit předloženou práci k obhajobě**. Věřím nicméně, že po zevrubném přepracování s náležitě vynaloženým úsilím by práce mohla být nejen obhájena, ale dokonce by mohla znamenat i badatelský přínos.

V Přílepích u Kněževsi 28. srpna 2024

Jan Palkoska